

REALITIES OF VITAL SECURITY UNDER MARTIAL LAW

РЕАЛІЇ ВІТАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Petro Yashchuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-498-6-23>

Кризові стани соціального характеру, а особливо війна, як лакмусовий папірець виявляють недоліки та проблемні аспекти суспільства. У цей період здатність країни протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам визначається декількома умовами, а саме – системою національної безпеки, як сукупністю державних та недержавних інституцій, що забезпечують сталість соціуму, та спроможністю кожного громадянина ментально та фізично долати виклики не порушуючи загально визнаних цінностей суспільства до якого він належить.

Реалії сьогодення свідчать про те, що воєнний стан в Україні, викликаний неспровокованою агресією з боку Російської Федерації, занурив сучасне українське суспільство у вирву проблем, до вирішення яких суспільство в цілому, так і більшість громадян, були не готові. Як наслідок, на додаток до втрати територій та людських ресурсів, ми спостерігаємо прогресуючі тенденції погіршення стану здоров'я, поширення наркоманії, алкоголізму та інших хвороб. Через постійний стрес, пов'язаний із відчуттям тривоги, апатії та депресії, загострилися проблеми фізичного, психологічного та соціального характеру, загалом. На фоні підвищеної уваги до військової складової національної безпеки, що по собі є логічним в умовах воєнного стану, значно знизився рівень уваги до соціальної та вітальної безпеки, ігнорується усвідомлення вирішальної ролі людини, як системоутворюючого елементу соціальної системи та її безпекової складової передусім.

Агенції ООН [1], уряди, приватний сектор, неурядові організації та академічна спільнота внесли свій вклад у формування універсального розуміння терміну “людська безпека”, але й до цього часу не вдалося розробити загальноприйняту дефініцію. Це призводить до надзвичайно широкого тлумачення цього поняття, породжує проблему правомірності зовнішнього втручання та ускладнює ведення практичної діяльності у цій надважливій сфері. Напруга у сучасному українському суспільстві, обумовлена умовами воєнного стану, вимагає від наукової спільноти

¹ Public Organization "Association of Doctors of Khmelnytsky Region", Ukraine

грунтового пояснення, хто і в чийх інтересах зобов'язаний реалізувати політику вітальної безпеки.

На пошук оптимального підходу до визначення ґрунтовних причин ризиків і вразливостей, з якими стикаються громадяни, розробку та впровадження комплексних відповідей на складні виклики в громадах, країнах або регіонах спрямовані зусилля багатьох науковців в галузі гуманітарного права та охорони здоров'я, ООН, міжнародних та національних громадських інституцій. Переважну більшість наукових пошуків присвячено комплексному дослідженню теоретичних засад та принципів побудови сучасних механізмів забезпечення безпеки людини як спроможності системи охорони здоров'я держави, а проблеми здатності особи самостійно вибудувати систему реального та проактивного захисту від існуючих та перспективних викликів та загроз ментального, інформаційно-психологічного, соціального та фізичного характеру залишаються поза увагою.

Гібридні технології, за допомогою яких агресор намагається вплинути на суспільство і змінити природний розвиток соціальних процесів та систем на власну користь, засновані на провокації масової теророфобії, формуванню ненависті й відвертої ворожнечі між соціальними групами. Саме тому набуває глобального значення проблема забезпечення збереження людського потенціалу, ментального та благополуччя нації. Сутність такої функції національної безпеки набагато складніша, ніж усі задекларовані.

Війна в Україні упродовж 10 років здійснює руйнівний вплив на всі аспекти життя людей, особливо на ментальне здоров'я. В умовах постійної загрози, стресу та нестабільності почастишали випадки агресії, насильства, тривоги та психічних розладів. Особливо складна ситуація склалась серед мешканців прифронтових міст, які перебувають майже на лінії вогню та щодня стикаються з реаліями бойових дій.

Повномасштабна війна є потужним чинником, який може спричинити широкий спектр психічних розладів. Серед найпоширеніших – стрес, депресія, тривожність та соматоформні розлади. Люди, які проживають у зонах конфліктів постійно, а на решті території держави під час тривалих терористичних повітряних атак, перебувають у стані підвищеної тривожності, що негативно впливає на їх стан здоров'я. За останніми даними, 77% українців відчували стрес та сильну нервозність, і це є результатом дослідження «Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни» [2], проведеного в межах Всеукраїнської програми психічного здоров'я. За підрахунками ВООЗ сьогодні в Україні понад 10 млн людей потребують підтримки у сфері

психічного здоров'я. Тисячі людей потребують реабілітації, і це виклик не лише сьогодення – це й проблема для майбутніх поколінь [3].

Зазначене вимагає переосмислити загальні підходи до вивчення впливу воєнного стану на здоров'я нації. Визнаючи, що зведення проблеми вітальної безпеки тільки до певного виду діяльності – охорони здоров'я є занадто спрощеним варіантом вирішення цієї проблеми, а стратегії та заходи, що здійснюються, за їх фактом реалізації в умовах воєнного стану втратили свою дієздатність.

Війна змусила тисячі людей покинути свої домівки. Ця сумна статистика змушує переосмислити загальні підходи до необхідності у формуванні безпекових компетенцій населення, оскільки примітивна регуляторна діяльність з боку держави являє собою занадто спрощений варіант виконання цього завдання.

В умовах воєнного стану, агресії, трансформацій суспільних відносин внаслідок гуманітарних та соціальних катастроф, людина опиняється в зоні відчуження, набуває маргінального статусу. Перебуваючи на боці однієї із конфліктуючих сторін, людина втрачає гарантовані права й свободи, оскільки політичні утворення, що їх надавали зосереджені на вирішенні геостратегічних конфліктів, утриманні політичного статусу, державності або територій. Відволікаючись від соціальних та інших проблем, які є значущими, окремий індивід повинен самостійно брати активну участь у забезпеченні своєї безпеки.

Логічно стверджувати, якщо охорона здоров'я це прерогатива держави та її інститутів, має бути опрацьований адекватний механізм захисту особистості від маніпулятивних соціально-психологічних впливів та їхніх деструктивних наслідків, які здебільшого провокують антропогенні соціокатастрофи, вплив яких на свідомість більш трагічний, ніж події, що їх супроводжують [4].

Таким чином, потреби удосконалення парадигми гуманітарної безпеки в частині, що стосується захисту від небезпек ментального або соціального характеру, або її вітальної компоненти, не тільки як утвердження відсутності небезпеки для здоров'я, а також, що надважливо, здатності особистості до самозбереження, прагнення до підтримання достатнього рівня життєвого оптимізму навіть за відсутності умов елементарної безпеки існування.

В основі концепту вітальної безпеки лежить ідея збереження природності, тобто передбаченого еволюційного циклу розвитку або оригінальності алгоритмів виживання та адаптації, що підтверджується базовою метафорою концепту – неушкодженість, збереження, життєстійкість, резильєнтність.

З появою нових загроз, в процесі перехідного періоду, під час соціальних трансформацій або як наслідок еволюції змінюється і поняття безпеки, трансформується її зміст та наповнення. У згаданих періодах людина опиняється в умовах, коли стала конструкція охорони здоров'я вже не діє, а нової ще не вибудовано або вона взагалі відсутня. Вітальна безпека постає як мета, що дозволяє ефективно реагувати на виклики навколишнього середовища, зберігаючи при цьому енергію та мобільність. Стосовно до логіки виживання – це стратегічна мета збереження самоідентичності, адекватна відповідь на цілі гібридних агресій та властивих їм маніпулятивних технологій на фізичному, емоційному, інтелектуальному та семантичному рівнях. Інформаційно-просвітницька робота з населенням у цьому напрямку має будуватися шляхом інтеграції в освітні програми на усіх рівнях, запровадження соціальної реклами у засобах масової інформації та соціальних мережах, а також за допомогою аудіовізуальних засобів розташованих у громадських місцях.

Для задоволення потреби населення у самостійному підвищенню рівня обізнаності у питаннях, пов'язаних із самозбереженням та виживанням в екстремальних умовах, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні не тільки забезпечити оперативне сповіщення про небезпеку, а й інформувати населення як діяти відповідно до рівня небезпеки реальних загроз. Як показав 10 річний досвід, найбільш ефективно це робити за допомогою друкованої продукції: посібники, брошури, інформаційні матеріали, буклети тощо. Виготовлення має забезпечуватись державою, з розширеним тлумаченням вмісту, доступною та зрозумілою мовою, а їх доставлення бути персоналізованим. Додаткове використання потенціалу громадських організацій значно підвищить рівень підготовки населення до дій в екстремальних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. United Nations Trust Fund for Human Security (UNTFHS). URL: <https://www.un.org/humansecurity/> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Ментальне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни: хвиля 2. URL: <https://drive.google.com/file/d/1eYYcGNnue-hrqsF3xfEFQoegPZNprQ4L/view?pli=1> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Керівник Офісу ВООЗ в Україні: потреби в системі охорони здоров'я зростають через війну. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/946050.html> (дата звернення: 20.11.2024).
4. Рижов І.М., Парадигмальні риси антитерористичної безпеки сучасного інформаційного суспільства. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 3(27). С. 110.